

Arbeids- og administrasjonsdepartementet

Denne rapporten ligger elektronisk på denne adressen:

<http://www.dep.no/aad/norsk/publ/rapporter/>

Hovedrapporten i foreløpig utgave legges ut på samme adresse onsdag 25. februar 2004

OM GRUNNLAGET FOR INNTEKTSOPPGJØRENE 2004

KORTVERSJONEN

Rapport nr 1, 2004

Foreløpig utgave

fra

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene

Oslo, 20. februar 2004

Forord

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene legger her fram en kortversjon av rapport nr. 1, foreløpig utgave, foran inntektsoppgjørene i 2004. Den foreløpige rapporten vil om kort tid foreligge i en fullstendig utgave. Rapport nr. 1, endelige utgave vil foreligge i løpet av mars.

Kortversjonen gir oversikter over hovedtrekkene i utviklingen i lønninger og inntekter, priser og konkurranseevne mv. Det gis også et anslag for prisutviklingen i inneværende år.

Den foreløpige rapporten bygger delvis på ufullstendige oppgaver fra foregående år. Deler av rapporten vil derfor bli oppdatert i løpet av mars. Dette gjelder særlig tall for lønnsutviklingen, for forholdet mellom kvinners og menns lønn, lønn fordelt på utdanning og for lederlønn. I mars vil det også foreligge reviderte nasjonalregnskapstall som har betydning for deler av rapporten. Etter oppdateringen i mars vil rapporten bli trykket i NOU-serien.

Beregningsutvalget ble ved kronprinsregentens resolusjon av 5. desember 2003 gjenoppnevnt for en ny periode inntil 30. september 2007.

I tillegg til utvalgets medlemmer og sekretariatet har følgende deltatt i arbeidet med rapporten: Stein Gjerding, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Anders Kleppe, Akademikerne, Oddbjørn Eidem, Næringslivets Hovedorganisasjon, Ivar Jørgensen og Sissel Monsvold, Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon, Eirik Solberg, Kommunenes Sentralforbund, Bjørn Henriksen, Arbeidsgiverforeningen NAVO, Gisle Frøiland, Statistisk sentralbyrå, Arnulf Leirpoll og Roger Gunnarson, Arbeids- og administrasjonsdepartementet.

Oslo, 20. februar 2004

Svein Longva
leder

Ann Lisbet Brathaug

Anne-Kari Bratten

Ellen Horneland

Lars Haartveit

Solveig Lie

Olav Magnussen

Øystein Olsen

Erik Orskaug

Stein Reegård

Sigrid Russwurm

Tove Storrødvann

Bjørn Tore Stølen

Per Kristian Sundnes

Tormod Belgum, Arbeids- og administrasjonsdepartementet, sekretariatsleder

Ragnhild Nersten, Arbeids- og administrasjonsdepartementet

Torbjørn Eika, Statistisk sentralbyrå

Helga Birgitte Aasdalen, Finansdepartementet

Alexander Vik, Finansdepartementet

Trond Hjørungdal, Finansdepartementet

Side

1. Lønnsutviklingen	4
2. Prisutviklingen	12
3. Industriens konkurransevne	16
4. Internasjonal og norsk økonomi	19
5. Inntektene i husholdningene	22
Vedleggstabell 1	25

1. LØNNSUTVIKLINGEN

Gjennomsnittlig årslønnsvekst for lønnstakere under ett er anslått til 4½ prosent fra 2002 til 2003, mot 5,7 prosent året før.

Årslønnsveksten fra 2002 til 2003 i NHO-bedrifter kan anslås til om lag 3½ prosent for industriarbeidere og til om lag 4½ prosent for industrifunksjonærer. Gjennomsnittlig årslønnsvekst for disse to gruppene under ett kan anslås til om lag 4 prosent. For heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen kan veksten anslås til 4,3 prosent. I forretnings- og sparebanker og forsikring under ett, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet, er lønnsveksten anslått til 4½ prosent. I NAVO-bedrifter kan lønnsveksten anslås til 5 prosent i helseforetakene eksklusiv legene og til 3¾ prosent i øvrige bedrifter. For ansatte i staten, kommunene (eksklusiv fristilte stillinger) og i skoleverket kan lønnsveksten foreløpig anslås til henholdsvis 4,3 prosent, 4½ prosent og 5,4 prosent (inkludert skolepakke II). For det statlige tariffområdet (staten og skoleverket under ett) kan årslønnsveksten foreløpig anslås til 4,8 prosent inklusiv skolepakke II og til 4 prosent eksklusiv skolepakken.

Vedleggstabell 1 viser lønnsutviklingen for noen flere grupper.

Av tabell 1.1 framgår lønnsutviklingen¹ i noen store forhandlingsområder det siste tiåret. Det har jevnt over vært en økende veksttakt i perioden fram til 1997-98. Særlig var lønnsveksten høy fra 1997 til 1998. I 1999 og 2000 avtok veksttaket med unntak av for ansatte i skoleverket i 2000. Fra 2000 til 2001 økte samlet lønnsvekst. Ansatte i kommunene, statsansatte og forretnings- og sparebanker hadde likevel lavere lønnsvekst i 2001 enn året før, mens bl.a. ansatte i skoleverket og industrifunksjonærer i NHO-bedrifter hadde høyere lønnsvekst. Fra 2001 til 2002 økte igjen samlet lønnsvekst og for de fleste grupper var lønnsveksten klart høyere enn i de tre foregående årene. Den forholdsvis sterke lønnsveksten i skolesektoren fra 2000 til 2002 skyldes spesielle tillegg.

Tabell 1.1 viser også gjennomsnittlig **lønnsnivå** per beregnet årsverk og for heltidsansatte innen hvert område. Gjennomsnittlig årslønnsnivå i Norge i 2002 kan anslås til om lag 308 000 kroner per beregnet årsverk og til 318 000 kroner for heltidsansatte, jf. tabell 1.2.

Tabell 1.2 viser årslønnsveksten det siste tiåret for alle grupper og for tre hovedsektorer i økonomien; industrien, varehandel og offentlig forvaltning. Tabellen viser at samlet over tiåret 1993-2003 har lønnsveksten vært nær den samme i alle de tre hovedsektorene.

Utvalget anslår **overhenget** til 2004 til vel 1 prosent for alle grupper under ett. Dette er vel 1½ prosentpoeng lavere enn til 2003 og vel ½ prosentpoeng lavere enn til 2002. Det brukes litt ulike metoder for beregning av overheng i de ulike tariffområdene. En kan derfor ikke umiddelbart sammenlikne på tvers. Spesielt vil store strukturendringer kunne skape forskjeller. For industriarbeidere er overhenget anslått til 1¾-2 prosent og for industrifunksjonærer til om lag 2½ prosent. For heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen er overhenget anslått til 1 prosent og for ansatte i forretnings- og sparebanker og forsikring

¹ Med bakgrunn i informasjon fra SSBs kvartalsvise lønnsindeks er det for noen grupper i privat sektor knyttet usikkerhet til fordelingen av lønnsveksten gjennom året de to-tre siste årene. Utvalget har derfor satt i gang et arbeid for å se på om kvartalsstatistikken kan brukes til å beregne lønnsvekst og overheng for tariffområder. Dette arbeidet kan medføre at tallene for lønnsvekst og overheng de siste par årene kan bli revidert for enkelte tariffområder.

under ett til ½ prosent. For NAVO-bedrifter kan overhenget anslås til ¾ prosent i helseforetakene eksklusiv legene og til 1 prosent i øvrige bedrifter. For ansatte i staten, kommunene (eksklusiv fristilte stillinger) og i skoleverket er overhenget foreløpig anslått til henholdsvis ½ prosent, ⅔ prosent og knapt 0,2 prosent.

Under mellomoppgjøret i 2003 ble det i det statlig tariffområdet (staten og skoleverket), KS-området, NAVO/LO og NAVO/YS i helseforetakene og i HSH/HUK²-områdene inngått etterreguleringsbestemmelser.

I det statlige tariffområdet ble Arbeids- og administrasjonsdepartementet og hovedsammenslutningene i staten enige om følgende **etterreguleringsbestemmelse**:

”Partene er enige om på bakgrunn av det inntektspolitiske samarbeidet og uttalelsene i Kontaktutvalget 22. januar 2003, å oppta forhandlinger i januar/februar 2004 om eventuelle lønnstillegg for arbeidstakerne i det statlige tariffområdet. Partene er enige om at siktemålet med disse forhandlingene er å gi arbeidstakerne i det statlige tariffområdet en faktisk lønnsutvikling innenfor den samme ramme på årsbasis (2002-2003) som for industrien (gjennomsnittlig arbeidere og funksjonærer) i NHO-bedrifter. Forhandlingene føres med utgangspunkt i tall fra TBUs foreløpige rapport 2004.

Eventuelle tillegg av lønnsmessig art gis med virkning fra 1. januar 2004. Dersom avviket er mindre enn 0,10 prosentpoeng foretas det ingen endringer.

Forhandlingene skal være sluttført innen utgangen av februar 2004”.

Utvalgets tall viser at lønnsveksten i gjennomsnitt for arbeidere og funksjonærer i industrien i NHO-bedrifter har vært 4 prosent fra 2002 til 2003 og 4,8 prosent i det statlige tariffområdet inklusiv skolepakke II og om lag 4 prosent eksklusiv skolepakken.

For arbeidstakere i KS-området (eksklusiv fristilte stillinger) ble det i mellomoppgjøret 2003 inngått en etterreguleringsbestemmelse med tilsvarende innhold som i det statlige tariffområdet. I KS-området kan lønnsveksten eksklusiv fristilte stillinger anslås til 4½ prosent fra 2002 til 2003.

I helseforetakene ble det mellom NAVO og LO og mellom NAVO og YS også inngått en etterreguleringsbestemmelse med tilsvarende innhold som i det statlige tariffområdet. Utvalget kommer tilbake til lønnsveksten for disse gruppene i rapporten i mars.

I protokoll i HSH/HUK-områdene heter det bl.a.:

”Partene viser til at partene i korresponderende områder er enige om å oppta forhandlinger i januar/februar om eventuelle lønnstillegg. ----- Partene på HUK-områdene er enige om, for dette oppgjøret, å gjøre resultatet for nevnte forhandlinger gjeldende for tilsvarende grupper/stillinger”.

Forutsetningen for at det skal gis lønnstillegg etter etterreguleringsbestemmelsen i HUK-områdene er at reguleringsbestemmelsene i korresponderende områder (det statlige tariffområdet, KS-området, NAVO/LO og NAVO/YS i helseforetakene) utløser lønnstillegg.

² Omfatter virksomheter som eies og drives av private organisasjoner og/eller stiftelser innen helse, undervisning og kultur.

Tabell 1.1 Beregnet lønnsvekst for noen store forhandlingsområder. Per beregnet årsverk¹⁾.

	NHO-bedrifter i industrien						NAVO-bedrifter			
	I alt	Industri- arbeidere ²⁾	Industri- funksjonærer ³⁾	HSH-bedrifter i varehandel ⁴⁾	Forretnings- og sparebanker ⁵⁾	Statsansatte	Skoleverket ⁷⁾	Kommune- ansatte ¹³⁾	Helse- foretakene	Øvrige bedrifter
1993-94	3,1	2,9	3,5	3,3		2,2	1,7	2,4		
1994-95	3,6	3,4	3,8	4,0		3,1	2,7	2,8		
1995-96	4,2	4,2	4,3	5,4		4,4	4,1	4,4		
1996-97	4,1	3,7	4,7	4,1		4,3	4,0 (3,5) ⁸⁾	3,9		
1997-98	6,1	5,6	6,8	6,1		6,4	5,8	5,9		
1998-99	4,7	4,7	4,7	4,9	5,1	4,7 ⁶⁾	4,5	5,0		
1999-2000	4,6	4,5	4,7	4,5	5,3	4,6	6,0 ⁹⁾	4,0		
2000-2001	5,1	4,9	5,3	4,8	4,7	4,2	7,8 ¹⁰⁾	3,5 ¹⁴⁾		
2001-2002	5,6	5,0	6,1	5,0	6,2	5,9	8,2 ¹¹⁾	6,0 ¹⁵⁾	5,3	5,5
2002-2003	4	3½	4½	4,3	4½	4,3	5,4 ¹²⁾	4½ ¹⁶⁾	5 ¹⁷⁾	3¾
1993-98	22,9	21,4	25,3	25,1		22,1	19,6	20,9		
Gj. sn. per år	4,0	4,2	4,6	4,6		4,1	3,7	3,9		
1998-2003	26,4	24,7	28,0	25,7	27,0	26,0	36,2	25,2		
Gj. sn. per år	4,8	4,5	5,1	4,7	4,9	4,7	6,4	4,6		
Lønn 2002, per årsverk	328 000	279 600	399 800	-	355 100	313 400	331 700	264 400 ¹⁵⁾	310 300	304 100
Lønn 2002, heltidsansatte				283 600	367 800	317 000	335 400	272 800		

1) Begrepet "per årsverk" omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter

2) Lønnsveksttallene er for industriarbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke.

3) For industrifunksjonærer er lønnsveksttallene for heltidsansatte i perioden 1993-2001 og per årsverk for de to siste årene.

4) Lønnsveksttallene er for heltidsansatte, dvs. med 37,5 t/uke. Tallet for 1998-99 gjelder for ansatte i identiske bedrifter, dvs. bedrifter som er med i statistikken både i 1998 og 1999. Til sammenlikning var lønnsveksten i varehandelen totalt 5,0 prosent, i engroshandel totalt 4,8 prosent og i detaljhandel totalt 3,7 prosent, se vedleggstabell 1. Lønnsveksten i HSH-området fra 1998 til 1999 var sterkt preget av at langt flere HSH-bedrifter kom med i statistikken for 1999 enn i tidligere år. På individnivå var økningen særlig stor for personer i stillingsgrupper med lønn under gjennomsnittet for HSH-bedrifter, noe som trakk lønnsveksten ned.

5) Fra 2002 til 2003 er også forsikring inkludert. Lønnsveksten fra 1998 til 1999 er påvirket av utbetaling i Nordea (Kreditkassen) fra et "ansettelsesfond" som ble bygd opp gjennom avsetninger i 1997 og 1998. Årslønnsvirkningen i 1999 utgjorde om lag ½ prosent for hele tariffområdet. Omfatter noe mer enn tariffområdet for bank og forsikring.

6) Eksklusiv BA-selskapene Posten Norge og NSB fra og med 1998-99. Posten og NSB er omdannet til statlige aksjeselskaper og er medlemmer i NAVO.

7) Omfatter alle stillinger knyttet til undervisningen lønnet i samsvar med avtaler inngått mellom staten og hovedsammenslutningene i staten/Norsk Lærerlag.

8) I 1997 kom det inn en ny stor gruppe inn i statistikken med lavere gjennomsnittslønn. Antall årsverk på grunntrinnet økte med vel 5000 årsverk fra 1996 til 1997. Eksklusiv denne nye gruppen kan lønnsveksten fra 1996 til 1997 beregnes til 4 prosent. Inklusiv den nye gruppen var lønnsveksten 3,5 prosent fra 1996 til 1997.

9) Kompensasjon for endringer i særavtalen om arbeidstid trakk opp lønnsveksten med 1,4 prosentpoeng.

10) Kompensasjon for endringer i særavtalen om arbeidstid trakk opp lønnsveksten med 1,8 prosentpoeng. Under hovedtariffoppgjøret i 2000 ble det avtalt at de 2 ekstra feriedagene både i 2001 og 2002 tas ut i penger i stedet for redusert tilstedeværelsesplikt. Dette utgjør ett lønnstrinn eller vel 1½ prosentpoeng som bidrag til lønnsveksten i 2001.

11) Skolepakke II bidrar til å trekke opp lønnsveksten med om lag 3 prosentpoeng

12) Skolepakke II trakk opp lønnsveksten med om lag 1¾ prosentpoeng

13) Omfatter primærkommunene og fylkeskommunene og andre virksomheter som er medlemmer i KS. Oslo og Bærum er ikke med i tallene i perioden 1990-94. Oslo er heller ikke med i perioden 1995-2002.

14) Eksklusiv sykehusene var lønnsveksten 3,4 prosent

15) Inklusiv fristilte stillinger

16) Eksklusiv fristilte stillinger

17) Eksklusiv legene. Kommer tilbake med tall for legene i mars.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 1.2 Årslønnsvekst i prosent for alle grupper¹⁾ og for tre hovedsektorer i økonomien.

År	Alle grupper ²⁾	Industrien		Varehandel ³⁾	Offentlig forvaltning ⁴⁾
		Alle bedrifter	NHO-bedrifter		
1993-94	2,7		3,1	2,8	2,2
1994-95	3,0		3,6	3,3	2,8
1995-96	4,4		4,2	5,3	4,3
1996-97	4,3		4,1	4,7	3,9
1997-98	6,2		6,1	6,2	6,0
1998-99	5,1	5,4	4,7	5,0	4,8
1999-2000	4,4	4,2	4,6	4,8	4,6
2000-2001	4,8	4,5	5,1	5,5	4,5
2001-2002	5,7	5,8	5,6	4,7	6,4
2002-2003 ⁵⁾	(4½)	4,4	4	4,4	(4¾ -5)
1993-2003	55,5	-	55,4	58,0	54,5
Gj. sn per år	4,5	-	4,5	4,7	4,4
1998-2003	27,1	26,8	26,4	27,1	27,8
Gj. sn per år	4,9	4,9	4,8	4,9	5,0
Lønn 2002, per årsverk	308 000	304 000	328 000	293 100	294 000
Lønn 2002, heltidsansatte	318 000	306 200	-	311 300	300 400
Overheng til 2004 i prosent	1				

- 1) Lønnsveksten er per årsverk for "alle grupper", alle bedrifter i industrien og for offentlig forvaltning. For varehandel er lønnsveksten for heltidsansatte.
- 2) Før 1998 omfatter gjennomsnittlig årslønnsvekst gruppene i tabell 1.1 samt ansatte i forretningsmessig tjenesteyting og eiendomsdrift, forsikring og uorganiserte bedrifter i varehandel. Fra og med 1998 er også ansatte i uorganiserte bedrifter i bygg- og anleggsvirksomhet og industri med, noe som har ført til at i forhold til i tidligere rapporter er årslønnsveksten for alle grupper fra 1998 til 1999 justert opp fra 4,9 prosent til 5,1 prosent og lønnsnivået justert ned. Ansatte i uorganiserte bedrifter i bygg- og anlegg og industri har i gjennomsnitt lavere lønnsnivå enn i organiserte bedrifter. Ansatte i oljevirksomhet er inkludert fra 2001. For 2002 er også ansatte i privat helse- og sosialtjenester, privat skolevirksomhet, kraftforsyning og sosial- og personlig tjenesteyting med. Beregningen for 2002 og anslaget for 2003 og overhengen til 2004 er basert på statistikk for grupper som samlet mottok om lag 97 prosent av samlet utbetalt lønn i Norge.
- 3) Inklusive motorkjøretøytjenester
- 4) Omfatter det kommunale- og det statlige tariffområdet og de statlig eide helseforetakene. For de tre siste årene er NSB BA og Posten Norge BA ikke med i tallene. Fristilte stillinger i kommunene er med i 2002, men ikke i anslaget for 2003.
- 5) Anslag

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 1.3 Lønnsoverhenget 1999-2004

Område/gruppe:	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ansatte i NHO-bedrifter:	3,1	1,7				
• Arbeidere i alt	3,0	1,4	2,1	1,5		
• Industriarbeidere	2,8	1,2	1,9	1,3	1,9	1¾-2
• Industriefunksjonærer	3,3	2,0	3,2	2,5	3,1	2½
HSH-bedrifter i varehandel	1,7	1¼	1,8	1,1	1¼	1
Forretnings- og sparebanker ⁶⁾	2,4	1,0	1,4	1,5	2,2	½
Staten	3,5 ¹⁾	1,4 ²⁾	2,6	1,7	3,8	½
Skoleverket	3,7	1,1	5,1 ³⁾	1,3	5,3 ⁴⁾	knapt 0,2
Kommunene	4,4	0,8	2,1	1,4 ⁵⁾	2,2	⅔
NAVO-bedrifter:						
• Helseforetakene					2,0	¾
• Øvrige bedrifter					1,7	1

- 1) Inklusiv BA-selskapene Posten Norge og NSB
- 2) Eksklusiv BA-selskapene Posten Norge og NSB fra og med 2000
- 3) Kompensasjon for endringer i arbeidstidsavtalen per 01.08.2000 (skolepakke I) trakk opp overhenget til 2001 med 1,8 prosentpoeng.
- 4) Skolepakke II trakk opp overhenget til 2003 med om lag 1¾ prosentpoeng
- 5) Eksklusiv sykehusene og fristilte stillinger er overhenget 1,3 prosent.
- 6) Forsikring er inkludert i overhenget til 2004. Forretnings- og sparebanker og forsikring under ett omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring.

Kilde: Beregningsutvalget

Lønnsutviklingen for kvinner og menn

For de grupper utvalget foreløpig har oversikt over, har det vært en tilnærming mellom **kvinnens og menns lønn** fra 2002 til 2003 blant heltidsansatte i HSH-bedrifter og i skoleverket. For statsansatte er det lite endring. For forretnings- og sparebanker og forsikring under ett har forskjellen økt fra 2002 til 2003, jf. tabell 1.4.

Annet

I løpet av mars vil Beregningsutvalget legge fram 2003-tall både for lederlønn i privat næringsvirksomhet, for flere grupper når det gjelder forholdet mellom kvinnens og menns lønn og for lønnsutviklingen for utdanningsgrupper.

Tabell 1.4 Gjennomsnittlig årslønn¹⁾ for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn i noen store forhandlingsområder. Heltidsansatte

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Årslønn 2002		Kvinneandel ²⁾ 2002
							Menn	Kvinner	
Industriarbeidere i NHO-bedrifter ³⁾	-	89,0	88,4	89,0	90,1		283 000	255 000	23
Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter	-	77,6	77,5	78,3	76,8		425 700	327 300	37
HSH-bedrifter i varehandel ekskl. administrative ledere	84,7	84,5	85,4	86,2	86,4	88,1	300 000	259 400	41
Arbeidere i hotell og restaurant i NHO-bedrifter	93,0	92,9	93,0	93,3	92,3 ⁶⁾		244 200	225 500	63
Forretnings- og sparebanker og forsikring ⁸⁾	74,8	75,6	75,8	76,2	76,0	75,6	414 900	315 400	
Statsansatte	89,0	89,0	89,1	89,1	89,0	88,9	330 600	294 200	37
Skoleverket	93,7	93,9	94,0	94,2	95,0	95,5	345 700	328 300	56
Ansatte i kommunene ³⁾	88,0	88,0	87,6	86,9 ⁴⁾	90,6 ⁵⁾		290 800	263 400	75
Statlige eide helseforetak i NAVO-området ³⁾⁷⁾					78,9		378 800	298 900	77

1) Årslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre tillegg.

2) Basert på tall fra lønnsstatistikken for de enkelte grupper.

3) Gjelder heltid og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.

4) Eksklusive sykehusene 2001: Kvinners lønn i forhold til menn: 90,0 prosent, gjennomsnittlig årslønn for menn: 272 600 kr, gjennomsnittlig årslønn for kvinner: 244 700 kr, kvinneandel: 76 prosent.

5) Eksklusive sykehusene

6) Statistikkgrunnlaget er endret i 2002. Med nytt statistikkgrunnlag vil kvinners lønn som andel av menns i 2001 være 92,1.

7) Basert på innhentet statistikk pr. 1. oktober

8) Statistikken dekker noe mer enn forhandlingsområdet bank- og forsikring.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Boks 1.1 Lønnsbegreper og grunnlaget for beregning av årslønnsvekst

Beregningene som utvalget legger fram, bygger på Statistisk sentralbyrås strukturstatistikk for lønn, en statistikk som en gang per år kartlegger nivå, fordeling og endring i lønn. Videre bygger beregningene i hovedsak på prinsipper og forutsetninger som utvalget har lagt til grunn i tidligere rapporter. SSBs lønnsstatistikken er enhetlig og dekker per i dag alle næringer i privat sektor med unntak av primærnæringene¹. Den er utviklet i tråd med EØS-retningslinjer på området og i nært samarbeid med partene i lønnsoppgjøret for å dekke krav til forhandlingsstatistikk.

I privat sektor bygger statistikken på opplysninger fra et utvalg av bedrifter i alle næringshovedområder³ med unntak av primærnæringene. Utvalgene varierer i størrelse fra om lag 40 til 80 prosent med i gjennomsnitt om lag 67 prosent av alle ansatte i næringshovedområdet, alt avhengig av i hvor stor grad næringen er omfattet av krav fra forhandlingsstatistikken. For NHO-bedrifter er utvalget om lag 70 prosent. Det innhentes opplysninger på individnivå i alle næringer og for alle ansatte uavhengig av stilling og arbeidstid. For ansatte i privat sektor innhentes data på skjema eller via elektronisk media fra foretakene som omfattes av det årlige utvalget. I 2002 benyttet ¼ av foretakene, som dekket 44 prosent av bedriftene og ¾ av alle sysselsatte i statistikken, elektronisk innrapportering.

I offentlig sektor⁴ produseres lønnsstatistikken ved hjelp av registre i henholdsvis Arbeids- og administrasjonsdepartementet og Kommunenes Sentralforbund. Data for de statlig eide helseforetakene er fra og med 2002 innhentet av NAVO.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst er basert på oppgaver over time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dvs. at månedsfortjenesten består av fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Uregelmessige tillegg omfatter bl.a. tillegg for ubekvem arbeidstid, utkallingstillegg, skifttillegg, smusstillegg, offshoret tillegg og andre tillegg som følge av arbeidets art. Uregelmessige tillegg er som regel knyttet til spesielle arbeidsoppgaver eller arbeidstider.

Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. I lønnskomponentene inngår lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje, f.eks. skifttillegg og ulempetillegg. Videre inngår bonus i lønnsbegrepet. Derimot inngår ikke opsjoner og fordel ved aksjer til underkurs.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst er utført både for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk og for et beregnet årsverk. Et fullt normalt

³ Ifølge Standard for næringsgrupper 1994 (C 182)

⁴ SSB står for innhenting av lønnsopplysningene for statsansatte og skoleverket. SSB offentliggjør offisiell lønnsstatistikk for ansatte både i staten, de statlig eide helseforetakene, skoleverket og kommunene.

årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper. Begrepet "beregnet årsverk" omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Ved beregningene forutsettes det at det gis godtgjørelse for ferie- og sykefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet.

I beregningene av årslønn for **heltidsansatte** i privat sektor etter næringshovedområde inngår som hovedregel de som har en avtalt arbeidstid på 33 timer eller mer i uken. Dette er i samsvar med heltidsdefinisjonen i offisiell lønnsstatistikk. Det skilles ikke mellom arbeid på skift/turnus og på dagtid. I forbindelse med utarbeidning av tariffstatistikk kan SSB sette andre grenser. For ansatte i stat, skoleverk, kommune og de statlig eide helseforetakene er heltid definert som dellønnsprosent/stillingsandel på 100 prosent.

Deltidsansatte er alle som har avtalt arbeidstid lavere enn 33 timer i uken eller dellønnsprosent/stillingsandel lavere enn 100 prosent. For å kunne sammenligne lønn mellom hel- og deltidsansatte omregnes lønnen til de deltidsansatte til hva den ville vært hvis de jobbet heltid. Lønn per heltidsekvivalent for de deltidsansatte kan da slås sammen med lønnen for de heltidsansatte slik at man kan beregne gjennomsnittlig lønn for alle ansatte.

Det bør utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved vurdering av utviklingen i ett enkelt år. Videre kan variasjoner i lønnsutviklingen mellom grupper bl.a. ha sammenheng med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken, endringer i stillingsstruktur m.m.

Lønnsoverhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved **utløpet** av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året. Størrelsen på overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Tariff tillegg og lønnsøkinger ellers blir ofte gitt til ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Lønnstillegg som gis sent i året, fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper fra ett år til det neste.

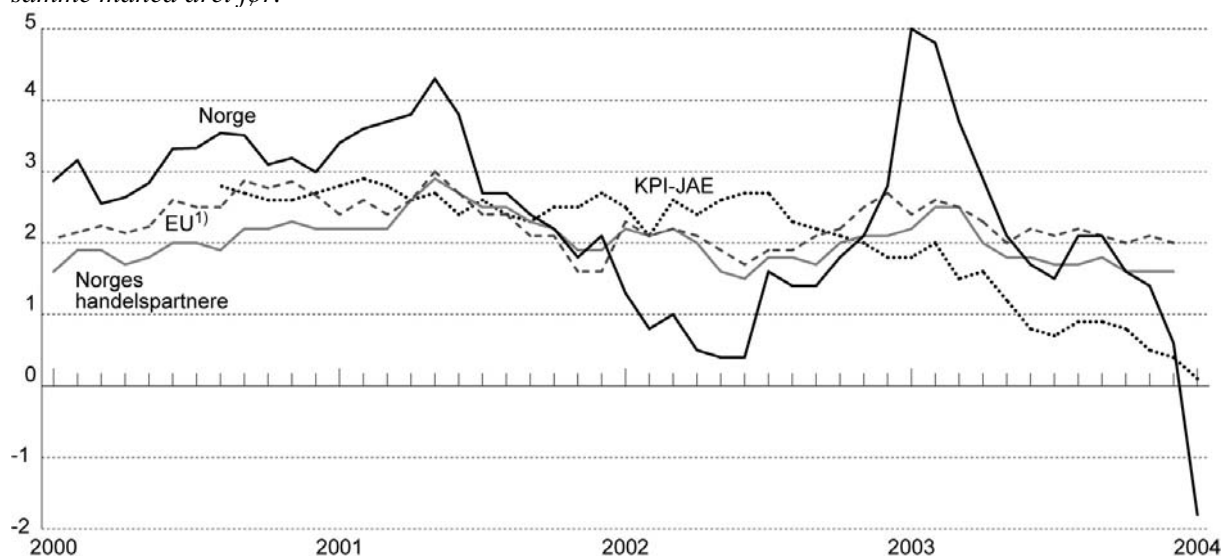
2. PRISUTVIKLINGEN

Prisveksten fra 2002 til 2003

Konsumprisindeksen (KPI) økte med 2,5 prosent fra 2002 til 2003 mot 1,3 prosent året før. I januar 2003 var veksten i KPI 5,0 prosent målt fra samme måned året før. I desember var veksten kommet ned i 0,6 prosent. Økte elektrisitetspriser bidro mest til prisstigningen i 2003. Elektrisitetsprisene nådde et toppnivå i januar 2003 og var da 82,5 prosent høyere enn ett år før. Høyere husleier bidro også til å trekke prisveksten opp. Lavere priser på importerte konsumvarer, bl.a. på grunn av lav internasjonal prisstigning og vridning i handelsmønsteret med større vekt på import fra lavkostland samt ettervirkning av tidligere styrking av kronkursen og reduserte handelsmarginer, bidro til å redusere veksten i KPI. Uten elektrisitet steg konsumprisindeksen med 1,2 prosent. Justert for avgiftsendringer og utenom energivarer (KPI-JAE) økte konsumprisindeksen med 1,1 prosent fra 2002 til 2003.

Fra 2002 til 2003 ble prisveksten i Norge i gjennomsnitt noe høyere enn i EU og hos våre viktigste handelspartnere. I gjennomsnitt var prisstigningstakten i Norge som nevnt på 2,5 prosent, mens prisveksten i EU var 2,2 prosent og hos handelspartnerne 1,9 prosent.

Figur 2.1 Konsumprisene i Norge, hos våre handelspartnere²⁾ og i EU-landene. Prosentvis endring fra samme måned året før.

1) EU-15.

2) Med virkning fra 1. februar 2000 har Norges Bank endret konstruksjonen av industriens effektive valutakurs, og samtidig utvidet antallet valutaer i indeksen. Utvidelsen av antall valutaer innebærer at antall land som inngår i aggregatet "Norges handelspartnere" er utvidet fra 18 land og figur 2.1 er basert på tall for 23 land for hele perioden.

Kilde: OECD og Statistisk sentralbyrå

Anslag på konsumprisindeksen i 2004

Fra januar 2003 til januar 2004 sank KPI med 1,8 prosent, hovedsakelig som følge av lavere elektrisitetspriser og lavere priser på klær og skotøy. Det er første gang siden januar 1960 at det er registrert prisnedgang i konsumprisene på tolv månedersbasis.

Det er grunn til å anta at prisveksten målt på tolv månedersbasis vil ta seg opp igjen relativt raskt. Strømprisene falt kraftig fram mot sommeren i fjor, og en mer normal utvikling gjennom inneværende år vil trekke opp prisveksten.

Svekkelsen av kronkursen gjennom fjoråret og i inneværende år vil trolig bidra til å trekke importprisene opp framover. Gjennomslaget fra endringer i importprisene til importerte konsumvarer i KPI kan imidlertid på kort sikt være tregt. Det må ses i sammenheng med at importørene kan ha inngått valutasikringsavtaler. I tillegg vil konkurransesituasjonen på grossist- og detaljistleddet også ha betydning for om endringer i importprisene slår gjennom på konsumprisene. Det er en tendens til at marginene i varehandelen øker når kronen styrker seg og avtar når kronen svekker seg. På den måten blir svingningene i prisene til konsumentene på kort sikt mindre enn den isolerte effekten av valutakursendringene. En del av fallet i prisene på importerte konsumvarer i fjor ser ut til å skyldes nedgangen i marginene i varehandelen etter en oppgang gjennom de to foregående årene.

Utvalget har som tidligere år vurdert prisutviklingen for inneværende år. Slike anslag vil alltid være usikre. Utvalget har også i denne rapporten gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen Kvarts. I modellberegningene er det lagt til grunn forutsetninger om bl.a. utviklingen i kronkursen, importpriser, råoljepriser og elektrisitetspriser, samt tatt hensyn til effekter på prisutviklingen av avgiftsopplegget.

Elektrisitetsprisene har variert betydelig de siste årene. I fjor økte prisene med i underkant av 37 prosent. Normale sesongvariasjoner tilsier at elektrisitetsprisene tar seg opp i vintermånedene og faller om sommeren. Elektrisitetsprisene økte imidlertid langt sterkere enn normalt i løpet av høstmånedene 2002, og nådde en topp i januar i fjor. De høye elektrisitetsprisene hadde særlig sammenheng med lite nedbør. Høy etterspørsel pga. kaldt vær i sentrale østlandsområder rundt julen og på nyåret i 2003 bidro også til prisveksten. Elektrisitetsprisene falt markert igjen fram til og med juli i fjor og økte deretter mot slutten av året. Oppgangen var imidlertid betydelig mindre enn året før, og i januar i år var prisene 30 prosent lavere enn i samme måned i fjor. Utvalgets anslag på elektrisitetsprisene til husholdningene er basert på at prisene vil utvikle seg i tråd med kontraktene inngått i terminmarkedet. Det er da lagt til grunn at prisene vil avta noe gjennom de tre første kvartalene i år, for deretter å øke noe i 4. kvartal. På årsbasis anslås elektrisitetsprisene å falle med 12 prosent fra 2003 til 2004.

Spotprisen på råolje (Brent Blend) var i gjennomsnitt om lag 29 USD eller 204 kroner pr. fat i 2003. I januar var oljeprisen om lag 212 kroner. Utvalget har lagt til grunn at oljeprisen vil avta noe gjennom året, og anslår en gjennomsnittlig oljepris på 200 kroner pr. fat i 2004. Det tilsvarer en prisnedgang på 2 prosent i forhold til gjennomsnittlig oljepris for 2003, målt i norske kroner. Endringer i oljeprisen slår ut i konsumprisene først og fremst gjennom bensinprisene, andre transportkostnader og prisen på fyringsolje.

Utvalget har som en teknisk forutsetning lagt til grunn at nivået for den importveide kronkursen holder seg på det gjennomsnittlige nivået fra januar i år ut året, noe som

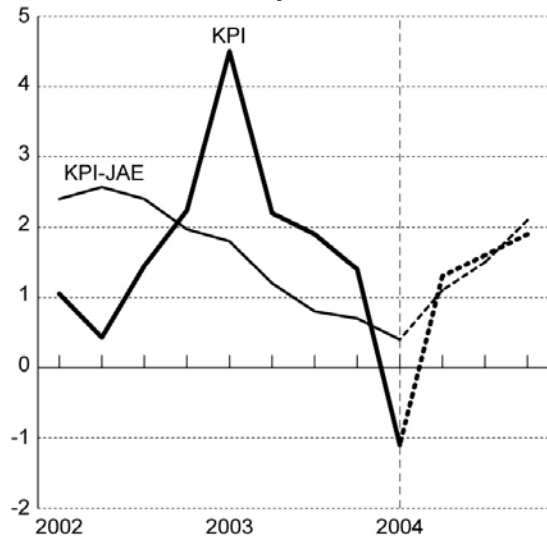
innebærer en svekkelse på 5 prosent på årsbasis fra 2003 til 2004. Forutsetningen om kronkursen bidrar til at utvalget anslår at importprisene på tradisjonelle varer øker med 4,9 prosent i år. For konsumrelaterte importvarer anslås en økning på 4,6 prosent. Kronen har særlig svekket seg mot euro, mens målt mot dollar har kronkursen vært om lag uendret. Dersom dollaren har større betydning for importvarene enn det den importveide kronkursen indikerer, kan det trekke i retning av en mindre oppgang i importprisene enn det utvalget har lagt til grunn. De siste årene har en det vært en vridning i retning av økt import fra lavkostland, særlig Kina. Utvalget har lagt til grunn en viss økning i andelen av importen fra Kina og andre lavkostland i anslaget for 2004. Imidlertid kan en ikke se bort fra at denne effekten kan være sterkere en det utvalget har lagt til grunn. En oppgang i importprisene vil i sin tur føre til en viss økning i konsumprisene på den samme type varer, men sammenhengen mellom importpriser og konsumprisene på importerte konsumvarer er usikker.

Modellberegningene viser tiltakende prisvekst gjennom året, regnet som vekst fra samme periode året før, fra en nedgang på 1,1 prosent i 1. kvartal til en vekst på 2,1 pst. i 4. kvartal. Forløpet gjennom året må i stor grad ses i sammenheng med de høye elektrisitetsprisene i begynnelsen av fjoråret. Det er også lagt til grunn at svekkelsen av kronkursen gjennom fjoråret og i begynnelsen av inneværende år vil bidra til å trekke prisveksten opp. Modellberegningene gir en økning i prisveksten justert for avgiftsendringer og utenom energivarer fra 0,4 prosent i 1. kvartal til 2,0 prosent i 4. kvartal. Den kraftige økningen i tolv månedersveksten i første halvår i år skyldes i hovedsak store endringer gjennom fjoråret. Målt som vekst fra kvartalet før anslås en langt mer moderat økning i prisene.

I tillegg til modellberegningene har utvalget hentet informasjon fra et materiale som er utarbeidet av Statistisk sentralbyrå, på oppdrag fra Arbeids- og administrasjonsdepartementet, om forventede prisendringer i næringslivet og offentlige institusjoner fra november 2003 til mai 2004. Materialet fra undersøkelsen indikerer forventninger om en tolv månedersvekst i KPI som er noe høyere enn utvalgets anslag. Avviket skyldes særlig at respondentene i undersøkelsen venter at elektrisitetsprisene trekker ned prisveksten mindre i 1. kvartal i år enn det utvalget har lagt til grunn. Korrigert for dette indikerer undersøkelsen en noe lavere prisvekst enn modellberegningene. Det kan ses i sammenheng med en ytterligere svekkelse av valutakursen siden undersøkelsen ble foretatt.

Med bakgrunn i de modellberegningene og forutsetningene som er gjort, anslår utvalget en gjennomsnittlig økning i konsumprisene (KPI) på om lag 1 prosent fra 2003 til 2004. Utviklingen i elektrisitetsprisene trekker anslaget ned, mens avgiftsendringene trekker moderat opp. Justert for avgiftsendringer og utenom energivarer (KPI-JAE) anslås prisveksten til 1¼ prosent.

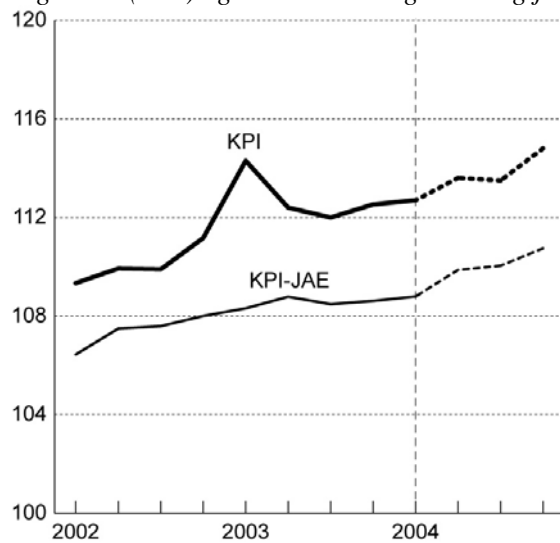
Figur 2.2 Konsumprisindeksen (KPI) og KPI uten energivarer og justert for avgiftsendringer (KPI-JAE). Prosentvis vekst fra samme kvartal året før¹⁾

1) Den heltrukne linjen illustrerer faktisk utvikling, mens stiplet linje er prognose.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Figur 2.3 (KPI) og KPI uten energivarer og justert for avgiftsendringer (KPI-JAE). Indeks¹⁾

1) Den heltrukne linjen illustrerer faktisk utvikling, mens stiplet linje er prognose.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

3. INDUSTRIENS KONKURRANSEEVNE

Etter en periode med bedring av industriens kostnadmessige konkurransevne fram til 1996, økte timelønnskostnadene i årene fram til og med 2002 klart sterkere i Norge enn hos handelspartnerne. Økningen i de relative timelønnskostnadene i disse seks årene var større enn nedgangen gjennom første halvdel av 1990-tallet. Fra 1997 til 2000 svekket kronekursen seg om lag tilsvarende økningen i relative lønnskostnader for norsk industri. Fra våren 2000 og fram til utgangen av 2002 styrket imidlertid kronekursen målt ved industriens effektive valutakurs seg markert. Samtidig holdt lønnsveksten i norsk industri seg klart høyere enn hos handelspartnerne. De relative timelønnskostnadene målt i felles valuta økte med hele 16 prosent i de to årene sett under ett.

I 2003 bedret den kostnadmessige konkurransevnen seg igjen. Beregningsutvalget anslår en vekst i timelønnskostnadene i norsk industri, når en ser bort fra endringer i antall virkedager, på 4½ prosent fra 2002 til 2003. EU-kommisjonen har nylig kommet med tall for lønnskostnadsvekst i industrien hos Norges viktigste handelspartnere. Når disse tallene veies sammen, anslås veksten i timelønnskostnadene hos handelspartnerne samlet til drøyt 3 prosent i 2003. Kronekursen svekket seg gjennomsnittlig med 3 prosent fra 2002 til 2003, målt ved industriens effektive valutakurs. Samlet sett anslås derfor de relative timelønnskostnadene i felles valuta å ha avtatt med 1½ prosent fra 2002 til 2003. Kronekursen har svekket seg videre inn i 2004. I midten av februar var kronekursen, målt ved industriens effektive valutakurs, knapt 9 prosent svakere enn gjennomsnittet for 2003.

Lønnskostnader per time skal i utgangspunktet omfatte både direkte lønnskostnader og indirekte lønnskostnader som bl.a. arbeidsgivers bidrag til pensjonspremier. I hvilken grad slike pensjonskostnader faktisk er inkludert i de internasjonale tallene er imidlertid usikkert. Dette er en viktig problemstilling som utvalget vil jobbe videre med for å klargjøre. Kildematerialet for slike kostnader er basert på undersøkelser noe tilbake i tid, samtidig som det har vært en betydelig generell økning i slike kostnader de siste årene i flere land. Sannsynligvis er lønnskostnadene som følge av dette undervurdert noe i de fleste landene.

Sammenliknbare tall for **arbeidere i industrien**, indikerer at lønnskostnadsnivået i 2002 lå 36 prosent over gjennomsnittsnivået for de viktigste handelspartnerne målt i felles valuta. På bakgrunn av valutakursutviklingen og lønnsvekstanslagene for 2003, anslår Beregningsutvalget at denne forskjellen ble redusert til 33 prosent i 2003.

Tilgjengelig statistikk indikerer at timelønnskostnadene for **alle ansatte** (både funksjonærer og arbeidere) i **industri, bergverk, elektrisitets-, gass- og vannforsyning og bygg- og anlegg** er klart høyere i Norge enn hos handelspartnerne. Forskjellen er likevel klart mindre enn bare for industriarbeidere og den har avtatt fra 2002 til 2003. Foreløpige beregninger for 2003 tyder på at norske lønnskostnader per arbeidet time for alle ansatte i næringene ovenfor i gjennomsnitt lå i størrelsesorden 18 prosent høyere enn for konkurrentene i de landene det var mulig å sammenligne med. Dette er en nedgang på 5 prosentpoeng fra 2002.

Tall indikerer at lønnsomheten har avtatt i norsk industri fram til 2002. Denne nedgangen mer enn oppveier økningen i lønnsomheten i første halvdel av 1990-tallet. I ettertid kan utviklingen i industriens totale konkurransevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i markedsandelene for industriprodukter på hjemmemarkedene og eksportmarkedene. I

perioden 1989-1997 økte den tradisjonelle industriens markedsandeler på eksportmarkedene med 9 prosent. Siden har imidlertid markedsandelene falt betydelig. Hjemmemarkedsandelene for tradisjonelle industrivarer har falt jevnt i 20 år, også som følge av økt internasjonal arbeidsdeling.

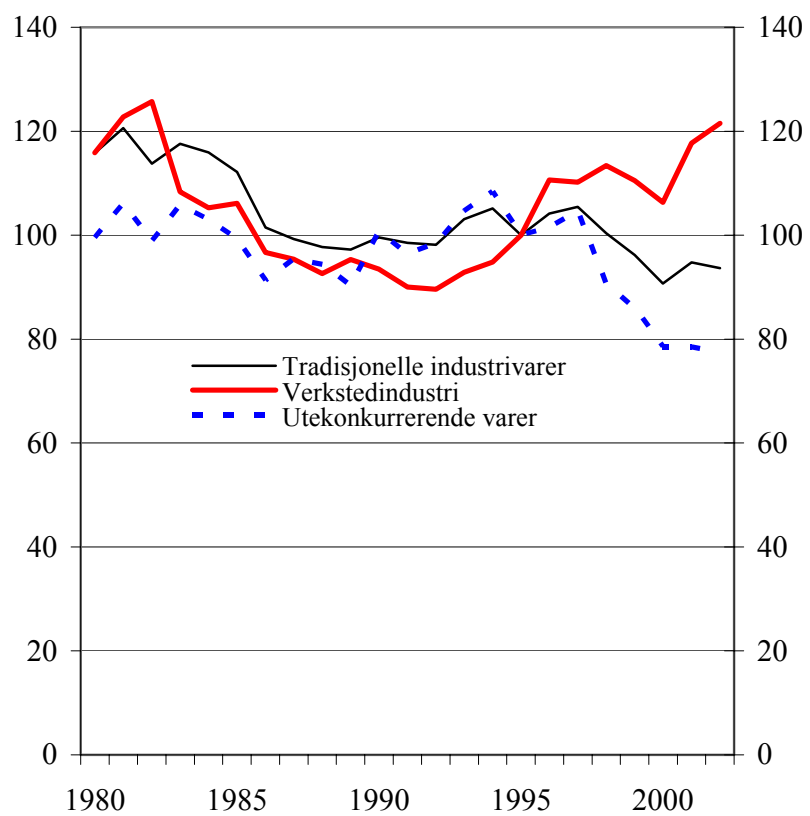
Tabell 3.1 Enkelte indikatorer for industriens kostnadsutvikling i Norge i forhold til handelspartnerne¹⁾²⁾. Prosentvis endring fra året før

	Gj.snitt 1981- 1990	Gj.snitt 1991- 2000	Gj.snitt 1994- 2003	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Relative timelønnskostnader i felles valuta ³⁾	0,3	-0,7	1,5	-2,4	1,9	-0,6	1,9	-0,7	1,9	-0,7	4,5	10,9	-1,4
Relative investeringspriser for industrien i felles valuta ⁴⁾	-0,9	-1,4	-1,0 ⁵⁾	-2,6	3,6	-0,5	-1,8	-2,3	-3,0	-3,4	2,8
Rentedifferanse ⁶⁾ for nominelle renter korr. for valutakursendringer ...	1,9	-0,2	1,5	-1,5	1,4	-0,2	0,0	-2,6	1,9	-0,2	6,2	11,7	-1,3
Relative konsumpriser i felles valuta..	0,8	-0,8	0,7	-2,2	2,6	-0,7	1,8	-2,6	0,2	-1,0	4,0	7,5	-2,3
Memo: Valutakurs ⁷⁾	1,4	0,8	-0,3	1,4	-2,4	0,1	-1,0	3,7	0,9	2,1	-3,1	-7,4	3,0

- 1) For de relative tallene inngår tall for Norge i telleren og handelspartnerne i nevneren. Ved omregning til felles valuta har en benyttet industriens effektive valutakurs. En sterkere kronkurs (dvs. et negativt endringstall for valutakursen) bidrar til å øke verdien på de ulike konkurransevneindikatorene når disse er regnet i felles valuta. Motsatt vil en svakere kronkurs bidra til å redusere verdien på de ulike konkurransevneindikatorene når disse er regnet i felles valuta.
- 2) Det er et brudd i tidsserien for konkurransevnevektene fra 1992 til 1993 som følge av at OECD har revidert tallene for perioden 1993-1999, men ikke for perioden 1970-1992.
- 3) Differansen mellom vekst i timelønn i norsk industri justert for endringer i antall virkedager og timelønnsveksten hos handelspartnerne.
- 4) Tall for investeringspriser i industrien er i mangel på data for enkelte av handelspartnere beregnet som et (vektet geometrisk) gjennomsnitt for 15 av totalt 25 land. Disse 15 landene har en samlet vekt på 82 prosent (1999). For 2001 er det brukt tall for land som sammenlagt tilsvarende om lag 56 prosent av handelspartnerne.
- 5) Gjennomsnitt 1992-2001.
- 6) Rentenivået i Norge fratrukket rentenivået for gjennomsnittet av handelspartnerne i prosentpoeng.
- 7) Industriens effektive valutakurs (konkurransekursindeksen). Nominell effektiv kronkurs er beregnet på grunnlag av kursene på norske kroner (NOK) mot valutaene for Norges 25 viktigste handelspartnere (geometrisk gjennomsnitt veid med OECDs løpende konkurransevnevekt, beregnet som en kjedet indeks). Positive tall innebærer en svekkelse av den norske kronen.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå, Beregningsutvalget og enkelte nasjonale kilder.

Figur 3.1 Markedsandeler for norsk eksport av tradisjonelle industrivarer. Volumindeks 1995=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

4. INTERNASJONAL OG NORSK ØKONOMI

Internasjonal økonomi

I OECDs Economic Outlook nr. 74 fra desember i fjor anslås BNP-veksten i OECD-området å ha økt fra 1,8 prosent i 2002 til 2,0 prosent i 2003, til tross for et svakt første halvår. Den økte veksttakten kommer først og fremst i kjølvannet av impulser fra en svært ekspansiv økonomisk politikk, spesielt i USA. Også i Japan tok veksttakten seg markert opp gjennom 2003, mens utviklingen i euroområdet var klart svakere. Det ligger an til at oppgangen i verdensøkonomien tiltar ytterligere i 2004, og OECD anslår nå BNP-veksten i medlemslandene i 2004 til om lag 3 prosent. Veksten i verdenshandelen, som OECD anslår til 4 prosent i 2003, ventes å ta seg ytterligere opp til 8 prosent i 2004 og 9 prosent i 2005. Veksten i USA anslås av de fleste prognosemakere å bli høyere enn i Japan og Europa.

Veksten i USA og Japan ser ut til å bli sterk nok til at arbeidsledigheten avtar noe i 2004, mens ledigheten ventes å øke svakt i euroområdet også i 2004. Prisveksten internasjonalt ventes av de fleste prognosemakere å bli lav også i 2004, selv om oppsvinget kan føre til en viss økning i veksttakten gjennom året.

Risikobildet for verdensøkonomien vurderes av de fleste prognosemakere som mer balansert nå enn våren 2003. Blant annet har redusert geopolitisk usikkerhet, lavere risikopremie og oppgang i aksjemarkeder ført til at finansieringsmulighetene for bedriftene har blitt bedre. I tillegg har oljeprisen stabilisert seg, riktignok på et høyt nivå, og stemningsindikatorer både for husholdningene og bedriftene er klart mer optimistiske enn på samme tid i fjor. Nedsiderisikoen knyttes først og fremst til amerikanske ubalanser når det gjelder driftsbalanse og offentlige budsjetter. Euroens videre utvikling vil være av stor betydning for den økonomiske utviklingen i euroområdet i 2004.

Tabell 4.1 Internasjonale hovedtall. Prosentvis endring fra året før.

	Bruttonasjonalprodukt				Konsumprisindeksen				Arbeidsledigheten (nivå)			
	2002 ¹⁾	2003 ¹⁾	2004 ²⁾		2002 ¹⁾	2003 ¹⁾	2004 ²⁾		2002 ¹⁾	2003 ¹⁾	2004 ²⁾	
			OECD	CF			OECD	CF			OECD	CF
USA.....	2,4	2,9	4,2	4,4	1,6	2,3	1,7	1,8	5,8	6,1	5,9	5,8
Japan	0,2	2,7	1,8	2,1	-0,9	-0,2	-0,2	-0,3	5,4	5,3	5,2	5,1
Storbritannia.....	1,7	1,9	2,7	2,7	2,2	2,8	2,6	2,5	5,2	5,0	4,9	3,1 ³⁾
Frankrike	1,3	0,1	1,7	1,7	1,9	2,1	1,4	1,7	9,0	9,6	9,8	9,8
Tyskland.....	0,2	-0,1	1,4	1,8	1,4	0,9	0,4	1,2	8,1	8,9	9,1	10,5 ³⁾
Sverige	1,9	1,5	2,3	2,5	2,4	2,1	1,4	1,5	4,0	4,8	4,7	..
Norges handelspartnere	1,5	1,2	2,4	..	2,0	1,9	1,4	..	6,1	6,6	6,6	..
Norge	1,3 ⁴⁾	0,3 ⁴⁾	2,7	..	1,3	2,5	1,2	..	3,9	4,5	4,7	..

1) OECDs Economic Outlook 74, unntatt for USA og Tyskland der foreløpige nasjonalregnskapstall er benyttet.

2) Anslag for 2004 er fra Economic Outlook 74 og Consensus Forecast (desember 2004).

3) Arbeidsledigheten defineres forskjellig fra OECDs statistikk.

4) Fastlands-Norge.

Kilder: SSB, OECD og Consensus Forecast

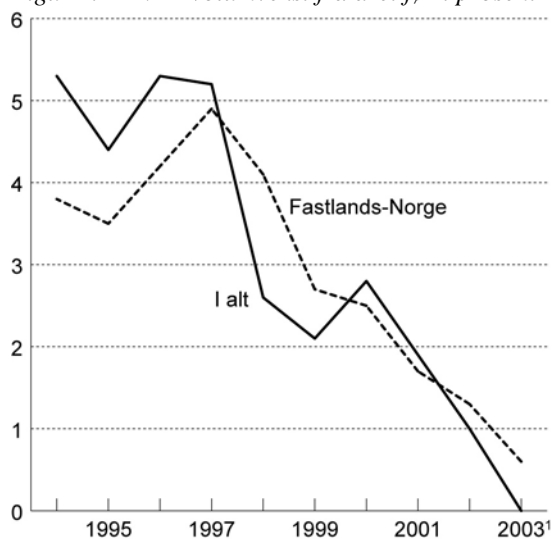
Norsk økonomi

Aktivitetsveksten i **fastlandsøkonomien** har vært svak i de to siste årene, men sesongjusterte tall indikerer et konjunkturomslag i fjor sommer. På årsbasis økte BNP i Fastlands-Norge med 1,3 prosent fra 2001 til 2002, og det ligger an til en vekst rundt 0,5 prosent i 2003.

Sysselsettingen målt i personer gikk litt opp fra 2001 til 2002, men klart ned i fjor. Arbeidsledigheten økte markert fra 2002 til 2003, men viste tegn til å flate ut mot slutten av fjoråret, etter en mindre økning gjennom de tre foregående årene. Summen av antall registrerte helt arbeidsledige og personer på tiltak økte med om lag 22 500 personer fra 2002 til 2003 til et årsgjennomsnitt på 107 000 personer. Justert for normale sesongvariasjoner var det i desember 2003 112 700 personer. Arbeidsledigheten økte stort sett for alle grupper. Husholdningenes forbruk ser ut til å ha økt noe mindre i 2003 enn i 2002, men likevel noe mer enn gjennomsnittet i de siste 20-25 årene. Investeringene i fast realkapital falt fra 2002 til 2003, men mindre enn året før. Oljeinvesteringene økte markert i 2003 etter å ha falt i 2002, mens investeringene i Fastlands-Norge trolig falt i om lag samme tempo som året før. Svak utvikling i norske eksportmarkeder bidro til at eksporten av tradisjonelle varer økte meget beskjedent i fjor. Fortsatt høy oljepris bidro til at overskuddet på driftsbalansen overfor utlandet ble meget høyt også i 2003, om lag på linje med året før.

Prognosene fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå peker i retning av at veksten i fastlandsøkonomien tar seg markert opp i 2004, men at arbeidsledigheten på årsbasis vil være om lag uendret fra i fjor. Ledigheten ventes imidlertid å falle noe utover året. Lave renter, lav prisvekst, økte petroleumsinvesteringer og økt etterspørsel fra utlandet er viktige drivkrefter. Husholdningenes forbruk ventes å øke markert og også eksporten vil trolig vokse. Investeringsutviklingen i Fastlands-Norge antas å slå om til en moderat økning.

Figur 4.1 BNP - volumvekst fra året før i prosent

1) Prognose

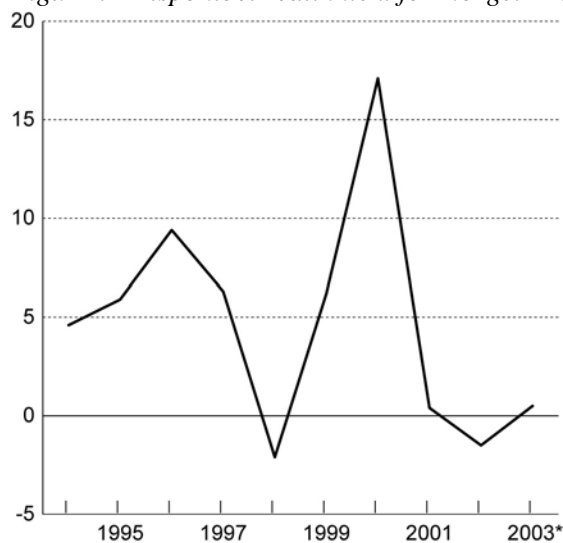
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Disponibel inntekt for Norge økte i 2003 bare moderat og det var ingen markerte vekstbidrag verken fra produksjon, bytteforhold eller rente- og stønadbalansen. I de fem foregående årene var oljeprisen den helt dominerende faktor bak utviklingen, mens produksjonsutviklingen i Fastlands-Norge hadde en tilsvarende rolle i de fem årene før det. Ifølge Beregningsutvalgets anslag var inntektsøkningen fra 2002 til 2003 på om lag 37 milliarder kroner. Disponibel inntekt for Norge i 2003 kom da opp i 1 328 milliarder kroner eller om lag 291 000 kroner per innbygger.

Beregningsutvalget anslår at disponibel realinntekt for Norge økte med 0,5 prosent i fjor. 2003 var det tredje året på rad med svak inntektsvekst, men sterk vekst i 1999 og 2000 førte

likevel til at nivået på disponibel realinntekt for Norge i fjor lå nær 24 prosent høyere enn ved konjunkturtoppen i 1998 og nær 56 prosent høyere enn for 10 år siden.

Figur 4.2 Disponibel realinntekt for Norge. Prosentvis vekst fra året før

1) Beregningsutvalgets anslag

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 4.2 Vekst i disponibel realinntekt for Norge¹⁾. Prosent

	Gjennomsnitt 1994-2003	Endring fra året før										
		1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001*	2002*	2003 ²⁾	
Vekst i disponibel realinntekt	4,5	4,6	5,9	9,4	6,3	-2,1	6,2	17,1	0,4	-1,5	0,5	
Bidrag til vekst, prosentpoeng: ³⁾												
Produksjonsvekst i utvinning og rørtransport av råolje og gass ⁴⁾	0,6	2,1	1,4	1,9	1,2	-1,1	-0,6	0,8	0,7	0,1	-0,4	
Produksjonsvekst i øvrige næringer ⁴⁾	2,6	4,1	4	4	4,3	3,5	2	1,3	1,5	0,8	0,3	
Endring i bytteforholdet	1,2	-1,9	0,4	2,9	0,7	-4,6	5,3	14,9	-2,0	-3,1	0,3	
Herav prisutviklingen på råolje og gass	0,6	-1,7	-0,8	3,2	-0,1	-4,5	4	12,3	-2,5	-3,3	0,4	
Endring i rente- og stønadbalansen overfor utlandet	0,2	0,3	0,4	0,5	0,1	0,2	-0,5	0,1	0,2	0,7	0,3	

* Foreløpige tall

1) Inntektstallene er deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk sluttanvendelse, dvs. innenlandske sluttleveringer inklusive lagerendring, men eksklusive kapitalslit.

2) Beregningsutvalgets anslag

3) Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.

4) Produksjonsvekst målt ved nettoproduktet regnet i faste priser.

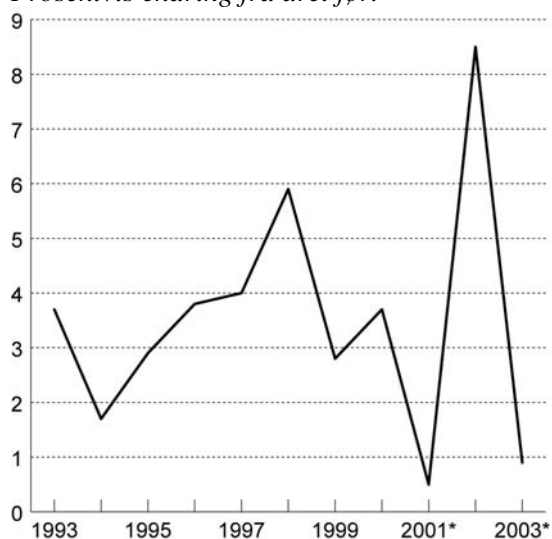
Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

5. INNTEKTENE I HUSHOLDNINGENE

Samlet inntektsutvikling for husholdningene bestemmes både av inntektsutviklingen for den enkelte og av antallet som tjener opp inntekt. Utviklingen i formues-, skatte- og trygdeforhold kommer også inn.

Husholdningenes disponible realinntekt gikk ifølge foreløpige anslag fra Beregningsutvalget opp med 0,8 prosent fra 2002 til 2003. Dette er en historisk sett lav vekst, men må ses på bakgrunn av den høye veksten året før som var på 8,5 prosent. Lønnsinntektene og stønadene fra det offentlige ga de største bidragene til inntektsveksten. Regnet per person gikk disponibel realinntekt opp med 0,2 prosent i 2003.

Figur 5.1 Vekst i disponibel realinntekt for husholdninger og ideelle organisasjoner. Prosentvis endring fra året før.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Beregningsutvalget anslår at vekstbidraget fra lønnsinntektene til disponibel realinntekt var på vel 6 milliarder i 2003, som tilsvarer 0,8 prosentpoeng. Dette er hele 3,1 prosentpoeng lavere enn lønnsbidraget i 2002, og det laveste bidraget lønnsinntektene har gitt til disponibel realinntekt i det siste tiåret.

For 2003 har vekstbidraget fra offentlige stønader blitt anslått til vel 13 milliarder kroner. Dette tilsvarer et vekstbidrag på 1,8 prosentpoeng, som er omtrent på nivå med vekstbidragene siden 1998. Bidraget fra skatt av inntekt og formue vil være negative selv med uendrede gjennomsnittlige skattesatser så lenge realinntektene øker. Det anslås at skatt på inntekt og formue bidro til å redusere veksten i husholdningenes disponible realinntekt i fjor med 3,6 milliarder 2003-kroner, tilsvarende 0,5 prosentpoeng. For 2002 viser anslag fra Beregningsutvalget at endringene i netto formuesinntekter bidro med hele 28,1 milliarder 2003-kroner til veksten i husholdningenes disponible realinntekt, tilsvarende 4,1 prosentpoeng. Dette skyldes i hovedsak en kraftig vekst i utbetalt aksjeutbytte i 2002⁵. For 2003 har Beregningsutvalget anslått at posten ga et negativt bidrag til veksten i disponibel

⁵) Beregningsutvalget legger til grunn nylig publiserte tall fra Statistisk sentralbyrås Selvangivelsesstatistikk i sine anslag for denne posten. Tallene vil derfor avvike fra det som er publisert av nasjonalregnskapet.

realinntekt på 9,8 milliarder 2003-kroner, noe som tilsvarer 1,3 prosentpoeng. Dette forklares med at økningen i netto renteinntekter i fjor, var mindre enn antatt nedgang i mottatt aksjeutbytte. Tallene for mottatt aksjeutbytte er imidlertid fortsatt svært usikre.

Reallønn etter skatt for utvalgte grupper

Tabell 5.1 viser en økning i reallønn etter skatt for et bredt gjennomsnitt av lønnstakere på om lag 2 prosent fra 2002 til 2003 mot 4,5 prosent året før. Reduksjonen skyldes høyere prisvekst og lavere nominell lønnsvekst. I 2002 ble det i tillegg gitt skattelettelse som berørte mange med gjennomsnittsinntekter, mens skattelettelsene i 2003 ikke gir de samme utslagene

For industriarbeidere økte reallønnen etter skatt i gjennomsnitt med om lag 1,2 prosent fra 2002 til 2003, mens økningen for industrifunksjonærer var om lag 2,4 prosent i samme periode. For statsansatte økte den gjennomsnittlige reallønnen etter skatt med om lag 1,9 prosent, mens veksten for kommuneansatte var om lag 2,1 prosent. Ansatte innen forretnings- og sparebanker og forsikring har fått en vekst i reallønn etter skatt på om lag 2,4 prosent fra 2002 til 2003, og ansatte innen skoleverket har hatt en vekst på 3,1 prosent. For ansatte i HSH-bedrifter innen varehandelen var veksten i reallønn etter skatt på om lag 1,9 pst.

Reglene for beskatning av lønnsinntekt har i stor grad vært uendret i perioden 1992 til 2004. Maksimal skatt på alminnelig inntekt har vært 28 prosent i disse årene. Maksimal marginalsatt på lønn var 48,8 prosent i 1992, 49,5 prosent fra 1993 til 1998 og 49,3 prosent i 1999 og 55,3 prosent i 2000 til 2004. I de senere årene har det blitt vedtatt enkelte skattelettelse på lønnsinntekter gjennom økninger i bunnfradragene og lettelse i toppskatten.

Tabell 5.1 Beregnet vekst i reallønn etter skatt pr. årsverk i utvalgte forhandlingsområder. Enslige med standardfradrag

Grupper	Årslønn i 2002, kr	2001-2002		2002-2003	
		Lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Anslått lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt
Industriarbeidere ¹⁾	279 600	5,0	3,7	3½	1,2
Industrifunksjonærer ²⁾	399 800	6,1	5,7	4½	2,4
HSH-bedrifter i varehandel ³⁾	283 600	5,0	3,7	4,3	1,9
Forretnings- og sparebanker og forsikring ⁴⁾	355 100	6,2	5,6	4½	2,4
Statsansatte.....	313 400	5,9	5,0	4,3	1,9
Skoleverket.....	331 700	8,2	7,1	5,4	3,1
Kommuneansatte.....	264 400	6,0	4,6	4½	2,1
Veid snitt av alle grupper ⁵⁾	308 000	5,7	4,5	4,5	2,1

1) Gjelder for industriarbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke. Omfatter industriarbeidere som inngår i NHO-bedrifter

2) Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter.

3) Tall for HSH-bedrifter i varehandel er for heltidsansatte

4) Dekker noen flere grupper enn forhandlingsområdet. Forsikring er ikke med i tallgrunlaget for lønnsveksten fra 2001 til 2002

5) Gjennomsnittet er veid med andel av total utbetalt lønn som vekt. Gjennomsnittet gjelder alle grupper, også de som ikke inngår i tabellen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Skattereglene for lønnstakere for 2004 er i hovedsak justert med forventet lønnsvekst. Det særskilte fradraget i arbeidsinntekt (også kalt lønnsfradraget) ble imidlertid holdt nominelt uendret på 31 800 kroner fra 2003 til 2004.

Det er vedtatt lettelser i skatteregler som kan påvirke lønnstakere. Fradraget for fagforeningskontingent øker fra 1 450 kroner til 1 800 kroner. Videre er bunnfradraget ved beregning av inntekt ved fordel av egen bolig økt fra 80 000 kroner til 90 000 kroner.

Realpensjonen for enslige minstepensjonister og minstepensjonistektepar uten andre inntekter eller formue steg med henholdsvis 2,6 og 4,9 prosent fra 2002 til 2003. En særskilt skattereduksjonsregel sikrer at minstepensjonister uten særlig formue eller inntekter utenom pensjon ikke skal betale skatt. I 2003 utgjorde minstepensjonen 100 356 kroner for enslige og 176 532 kroner for ektepar.

Pensjonister med tilleggspensjon utover særtillegget vil generelt øke sin pensjonsinntekt i takt med økningen i grunnbeløpet. Økningen i utbetalt pensjon var 5,2 prosent fra 2001 til 2002. I 2003 ble imidlertid grunnpensjonen for ektepar økt slik at disse fikk en økning i utbetalt pensjon på 7,4 prosent fra 2002 til 2003, mens enslige fikk en økning tilsvarende reguleringen av grunnbeløpet på 5,1 prosent.

Vedleggstabell 1 Beregnet årslønnsvekst¹⁾ for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 1.1

Arbeidere i NHO-bedrifter²⁾:

År	Arbeidere i alt	Industri- arbeidere	Nærings- og nyttelse	Tekstil- og bekledning	Treindustri	Treforedling- og papirvareind.	Grafisk industri	Kjemisk industri	Mineralbarb. industri	Elektrokjemisk industri
1993-94	2,6	2,9	2,7	2,1	3,8	3,5	0,8	2,7	2,9	3,9
1994-95	2,9	3,4	3,1	2,3	3,7	5,2	2,8	3,8	3,7	2,9
1995-96	4,2	4,2	3,6	4,2	4,8	6,0	3,4	4,5	3,8	6,0
1996-97	4,3	3,7	3,4	3,6	4,1	2,0	3,9	4,3	4,1	2,7
1997-98	6,2	5,6	5,3	6,6	6,4	5,6	5,3	5,6	5,7	4,8
1998-99	4,9	4,7	4,2	3,1	2,5	5,3	4,2	3,2	6,1	6,0
1999-00	4,5	4,5	3,9	3,9	4,3	8,1	4,4	2,9	6,1	4,3
2000-01	4,9	4,9	4,2	4,7	4,3	5,3	7,7	5,3	5,0	5,8
2001-02	5,6	5,0	6,1	4,6	6,1	4,8	3,4	5,4	5,2	4,0
2002-03		3 1/2								
1993-02	48,0	46,3	43,0	41,0	47,8	56,2	42,0	44,6	51,5	48,4
Gj. sn per år	4,4	4,3	4,1	3,9	4,4	5,1	4,0	4,2	4,7	4,5
Årslønn 2002	-	kr 279 600	kr 261 700	kr 234 500	kr 253 800	kr 277 600	kr 328 300	kr 261 700	-	kr 299 800

Arbeidere i NHO-bedrifter²⁾:

ÅR	Jern- og metall- Bygg- og anleggsvirksomhet			Samferdsel/- Funksjonærer i NHO-bedrifter		Forretnings- og Varehandel				
	industri	I alt	Byggevirk.	transportsektoren	I alt	Industrifunk.	sparebanker ⁵⁾	I alt	Engroshandel	Detaljhandel
1993-94	2,9	0,3	2,5	2,3	3,5	3,5	3,8	2,8	3	3,2
1994-95	3,4	1,1	3,7	2,4	3,7	3,8	3,7	3,3	3,3	4,2
1995-96	3,4	4,3	4,5	5,2	4,3	4,3	4,7	5,3	5	4,6
1996-97	4,6	5,8	5,8	3,9	4,8	4,7	4,9	4,7	5,1	4,1
1997-98	5,6	6,9	6,8	6,4	6,6	6,8	6,8	6,2	5,4	7,1
1998-99	5,3	5,7	5,8	4,8	4,8	4,7	5,2	5,0	4,8	3,7
1999-00	4,1	5,3	5,5	4,2	4,6	4,7	5,4	4,8	4,9	4,8
2000-01	5,0	4,9	5,2	5,3	7,1	5,3	4,2	5,5	5,7	4,5
2001-02	5,5	5,3	5,3	5,4	5,6	6,1	6,3	4,7	4,6	6,2
2002-03			4			4½	4½	4,4	3,7	4,7
1993-02	47,6	47,1	55,2	47,7	55,0	53,5	55,1	51,1	50,4	51,3
Gj. sn per år	4,4	4,4	5,0	4,4	5,0	4,9	5,0	4,7	4,6	4,7

Årslønn 2002	kr 273 500	kr 288 700	kr 286 000	kr 237 600	-	kr 397 800	kr 363 700	kr 311 300	kr 347 500	kr 263 300
--------------	------------	------------	------------	------------	---	------------	------------	------------	------------	------------

Vedleggstabell 1 forts.

ÅR	Hotell- og		Forretningsm. tjenesteyting	Staten			Skoleverket	Kommunene		
	rest. ³⁾	Forsikring		I alt	Sivil ytre etat ⁴⁾	Forretn. drift ⁴⁾		I alt	Helse	Forretn. drift ⁴⁾
1993-94	1,9	5,0	2,8	2,2	2,3	3,8	1,7	2,4	2,4	2,2
1994-95	2,3	2,3	2,6	3,1	3,6	2,7	2,7	2,8	2,9	4,2
1995-96	4,3	4,1	4,0	4,4	4,5	3,8	4,1	4,4	5,1	5,0
1996-97	4,0	5,5	4,3	4,3	4,2	2,1	4,0	3,9	4,0	2,4
1997-98	6,2	7,3	5,9	6,4	7,6	6,8	5,8	5,9	5,9	-
1998-99	4,1	4,3	5,4	4,7	2,0	3,1	4,5	5,0	-	-
1999-00	4,4	3,9	4,5	4,6	4,7	4,4	6,0	4,0	-	-
2000-01	3,6	4,2	4,7	4,2	3,4	4,3	7,8	3,5	-	-
2001-02	5,6	6,0	5,2	5,9	6,4	4,0	8,2	6,0	-	-
2002-03	3		4,8	4,3			5,4	4½		
1993-02	42,8	51,5	47,0	47,5	45,9	40,9	54,6	44,9	-	-
Gj. sn per år	4,0	4,7	4,4	4,4	4,3	3,9	5,0	4,2	-	-
Årslønn 2002	-	kr 379 800	kr 376 500	kr 313 400	kr 308 400	kr 307 200	kr 331 700	kr 264 400	-	-

1) Veksttallene er per årsverk for arbeidere i NHO-bedrifter, staten, skoleverket, kommunene og for hotell- og restaurantvirksomhet. For de andre er de for heltidsansatte.

2) Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke.

3) Omfatter månedslønte, prosentlønte og timelønte arbeidstakere. Både heltids- og deltidsansatte er med i veksttallet. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for fastlønte og prosentlønte. Veksttallet fra 1996 til 1997 er justert for bedrifter som tidligere var medlemmer i Forbundet for Overnatting og Servering (FOS), og som ikke var med i statistikken for 1996. Denne gruppen utgjør 30-40 prosent i grunnlagsmaterialet og er med i veksttallet for 1997-98 og etterfølgende år.

4) Lønnsutviklingen mellom lønnsstatistikkens tellingstidspunkter. For de andre er det lagt til grunn årsgjennomsnittet.

5) Fondsmeklere i finansinstitusjoner kom med i statistikken i 1995. Disse er ikke med i veksttallet for 1994-95, men er med i beregningen for årene etter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget